אָמַר לֵיהּ רבי אבא, לא התיר רבי חנינא אלא בְּאוֹתָן פמוטות שֶׁל בֵּית אָבִיךָ, שהם קטנים וניטלים ביד אחת, אבל אותן מנורות שהן גדולות אסור לטלטלן בשבת, מפני שהם מוקצה הואיל ואינם עשויים לטלטול ואדם קובע להם מקום.

דין נוסף שאמר רבי אבא בשם רבי חנינא: וְאָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כָּהֲנָא: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, קְרוֹנוֹת – עגלות העשויות לשאת בהם בני אדם, שֶׁל בֵּית רַבִּי – שהיו בביתו של רבי, מוּתָּר לְטַלְטְלָן בַּשַּׁבָּת. אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא – שאל רבי זירא את רבי אבא, באלו קרונות התיר רבי חנינא, בְּנִיטָּלִין בְּאָדָם אֶחָד – שאדם אחד יכול ליטלם, אוֹ אפילו כשאינם ניטלים אלא בִּשְׁנֵי בְנֵי אָדָם. אָמַר לֵיהּ רבי אבא, לא התיר רבי חנינא אלא בְּאוֹתָן קרונות שֶׁל בֵּית אָבִיךָ שהם ניטלים באדם אחד, אבל אותם שאינם ניטלים אלא בשני בני אדם אסור לטלטלן ממקום למקום.

דין נוסף שאמר רבי אבא בשם רבי חנינא: וְאָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כָּהֲנָא, הָתִיר לָהֶם רַבִּי חֲנִינָא לְבֵית [–לאנשי בית] רַבִּי, לִשְׁתּוֹת יַיִן של ישראל המובא בְּקִרוֹנוֹת שֶׁל נָכְרִי על ידי הנכרי, ואפילו שהיו החביות חתומות בְּחוֹתָם אֶחָד ולא בשתי חותמות. ואמר רבי אבא, וְלֹא יָדַעְנָא – ואיני יודע אִי – אם הטעם שהתיר להם רבי חנינא, מִשּׁוּם דְּסָבַר לָהּ כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שאמר, יין מותר בחותם אחד, אִי – או שבאמת מצריך שתי חותמות כדעת חכמים החולקים על רבי אליעזר, אלא שבחביות היין שהביא הנכרי לבית רבי לא היה חושש שמא פתחם הנכרי, מִשּׁוּם אֵימְתָא דְּבֵי נְשִׂיאָה – שהיה הנכרי ירא מן הנשיא שהיה שליט וממונה על ידי המלכות.

משנה

משנתנו עוסקת במלאכה שעשה גוי בשבת אם מותר ליהנות ממנה: נָכְרִי שֶׁהֶחְלִיק אֶת הַנֵּר בשבת לצורך עצמו, מְשַׁתַּמֵּשׁ – מותר להשתמש לְאוֹרוֹ אף הִיא יִשְׂרָאֵל, וְאִם הדליק הנכרי את הנר בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, הואיל והדלקת הנר היא מלאכה האסורה בשבת, אָסוּר להשתמש לאורו. וגזירת חכמים היא שאסור ליהנות ממלאכת נכרי בשבת.

דין נוסף של מלאכה שעשה אותה נכרי בשבת: מִילֵּא הנכרי מַיִם מבור הנמצא ברשות הרבים, לְהַשְׁקוֹת את בְּהֶמְתּוֹ, מַשְׁקֶה אַחֲרָיו הִיְשְׂרָאֵל את בהמתו וְאִם מילא הנכרי מים שמילא הנכרי, וְאִם מבור שבתוך בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, אָסוּר לישראל להשקות מהם את בהמתו, הואיל ונעשה בהם מלאכת איסור הוצאה מרשות היחיד [–שהרי בור מים הוא רשות היחיד] לרשות הרבים.

דין נוסף: עָשָׂה נָכְרִי כֶּבֶשׁ לֵירֵד בּוֹ מן הספינה ליבשה, יוֹרֵד אַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל, וְאִם עשה הנכרי את הכבש בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, אָסוּר לישראל לרדת בו. מספרת המשנה, מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וּזְקֵנִים שֶׁהָיוּ בָאִין בִּסְפִינָה בשבת, וְעָשָׂה נָכְרִי כֶּבֶשׁ לֵירֵד בּוֹ ליבשה, וְיָרְדוּ בּוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל וּזְקֵנִים.

גמרא

שנינו במשנתנו שלושה אופנים שמותר ליהנות ממלאכת הגוי בשבת, בנר, במים, ובכבש, הגמרא מבארת מדוע הוצרכה משנתנו להשמיע את שלושת האופנים ואין די באופן אחד. אומרת הגמרא: וּצְרִיכָא – והוצרכה משנתנו להשמיע שלושה אופנים אלו, משום דְּאִי אַשְׁמְעִינַן רק את ההיתר ליהנות מִנֵּר שהדליקו הגוי בשבת לצורך עצמו, היינו סבורים שדווקא ממלאכת הדלקת הנר מותר ליהנות, מִשּׁוּם דְּנֵר לְאֶחָד נֵר לְמֵאָה – נר שאורו מועיל לאדם אחד מועיל גם למאה אנשים, ולכך אין לחוש שהגוי שהדליק נר לצורך עצמו הרבה בהדלקת הנר בשביל הישראל, כיון שדי במה שהדליק, גם לו וגם לישראל, אֲבָל מַיִם שמילא הגוי בשבת לצורך עצמו הייתי סבור שיש לְיָגְזֹר איסור בדבר דִּילְמָא אָתֵי לְאַפּוּשֵׁי – שמא יבוא הגוי להרבות בְּשִׁבְיל יִשְׂרָאֵל, ולכך משמיעה משנתנו דין מלאכת הגוי אף במים, שאם מילא הגוי מים לצורך עצמו מותר לישראל ליהנות מהם.

שואלת הגמרא: וְכֶבֶשׁ – והדין האמור בכבש לָמָּה לִי, והרי הוא שוה לנר. שהרי גם כבש הנעשה לאדם אחד מועיל למאה אנשים, ושוב אין לגזור שמא יעשה הגוי כבש נוסף אף עבור הישראל. משיבה הגמרא: באמת אין דין הכבש נצרך לצורך עצמו, אלא מַעֲשֶׂה דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וּזְקֵנִים הָא מַשְׁמַע לָן – משנתנו כתבה דין כבש כדי להשמיענו את המעשה ברבן גמליאל וזקנים, שנלמד ממנו הלכה למעשה.

הגמרא מביאה ברייתא בדין הנאה ממלאכת גוי: תָּנוּ רַבָּנָן – שנו חכמים בברייתא, נָכְרִי שֶׁלִּיקֵּט עֲשָׂבִים – שתלש עשבים מן הקרקע בשבת להאכיל לבהמתו, מַאֲכִיל אַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל את בהמתו מהעשבים שנותרו, וְאִם ליקט הנכרי עשבים בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, אָסוּר לישראל ליהנות מהם. וכן הדין בנכרי שמִּילֵּא מַיִם מן הבור הנמצא ברשות הרבים לְהַשְׁקוֹת את בְּהֶמְתּוֹ, מַשְׁקֶה אַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל את בהמתו, וְאִם מילא הנכרי מים בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, אָסוּר לישראל ליהנות מהם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאם ליקט הנכרי עשבים או מילא מים עבור עצמו מותר לישראל ליהנות ממלאכתו, דווקא באופן שֶׁאֵין הנכרי מַכִּירוֹ, אֲבָל אם היה הנכרי מַכִּירוֹ, אָסוּר לישראל ליהנות ממלאכת הגוי.

מקשה הגמרא: אֵינִי – וכי כך הוא הדין, שגוי שליקט עשבים לצורכו מותר לישראל ליהנות מהם, וְהָאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מַעֲמִיד אָדָם את בְּהֶמְתּוֹ עַל גַּבֵּי עֲשָׂבִים בַּשַּׁבָּת בשביל שתאכל מהם, ואף על פי שהיא תולשת אותם מן הקרקע, ואין לגזור שמא יתלוש בידים ויאכילנה, אֲבָל לֹא יעמידנה עַל גַּבֵּי דבר המוּקְצֶה בַּשַּׁבָּת שחוששים שמא יטול בידים מן המוקצה ויתן לה. והרי אותם עשבים שתלש הגוי בשבת מן הקרקע מוקצים הם, וכיצד הותר לישראל ליתן מהם לבהמתו.

מתרצת הגמרא: אין מדובר שהוא עומד עם בהמתו לפני העשבים בשביל שתאכל, שבזה אכן יש לגזור שמא יטלטל את העשבים בידיו ויאכילנה, אלא מה שהתירו הוא רק באופן דְּקָאִים לָהּ בְּאַפָּהּ – שעומד בפניה שלא תלך למקום אחר, וְאָזְלָא [–והולכת] הִיא, וְאָכְלָה – ואוכלת מן העשבים.

הגמרא מבררת עוד את דברי הברייתא: אָמַר מָר – שנינו לעיל בברייתא, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁאֵין מַכִּירוֹ אֲבָל מַכִּירוֹ אָסוּר. מקשה הגמרא: הָא – והרי שנינו במשנתנו שֶׁרַבָּן גַּמְלִיאֵל ירד מן הספינה בכבש שעשה הגוי בשבת, וכיצד ירד והא מַכִּירוֹ הָוֶה – והרי אותו גוי היה מכיר את רבן גמליאל שהרי בא עמו בספינה.

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, כשהגוי עשה את הכבש, שֶׁלֹּא בְּפָנָיו הָוֶה – היתה עשייתו שלא בפני רבן גמליאל, וכיון שרבן גמליאל לא היה שם, ודאי לא כיון הגוי לעשות את הכבש עבורו.

תירוץ אחר: רָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא [–תאמר] שעשה הגוי את הכבש בְּפָנָיו של רבן גמליאל, מכל מקום מותר לרדת בכבש זה, משום שנֵר לְאֶחָד נֵר לְמֵאָה – נר שמועיל באורו לאדם אחד מועיל גם למאה אנשים, וכן כבש הנעשה לאחד מועיל גם למאה אנשים, ולכך אין לחוש שמא ירבה הגוי במלאכה עבור הישראל שמכירו, ולכן מותר לירד בכבש שהגוי עשה בשבת.

הגמרא מקשה על רבא: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא באותו מעשה שהיה ברבן גמליאל שבא בספינה, אָמַר לָהֶן רַבָּן גַּמְלִיאֵל לזקנים, הוֹאִיל וְשֶׁלֹּא בְּפָנֵינוּ עָשָׂאוּ הגוי את הכבש נֵרֵד בּוֹ, וקשה על רבא שהתיר לירד בכבש משום שאינו מרבה בשבילו, והרי מדברי רבן גמליאל משמע שאילו היה הגוי עושה את הכבש בפניו, לא היה יורד בו רבן גמליאל, ואף על פי שאינו מרבה בשבילו.

מתרצת הגמרא: אֵימָא [–תאמר] שכך הם כוונת דברי רבן גמליאל, להרבות בְּשִׁבְיל יִשְׂרָאֵל, ולכך משמיעה משנתנו דין מלאכת הגוי אף במים, שאם מילא הגוי מים לצורך עצמו מותר לישראל ליהנות מהם.

שואלת הגמרא: וְכֶבֶשׁ – והדין האמור בכבש לָמָּה לִי, והרי הוא שוה לנר. שהרי גם כבש הנעשה לאדם אחד מועיל למאה אנשים, ושוב אין לגזור שמא יעשה הגוי כבש נוסף אף עבור הישראל. משיבה הגמרא: באמת אין דין הכבש נצרך לצורך עצמו, אלא מַעֲשֶׂה דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וּזְקֵנִים הָא מַשְׁמַע לָן – משנתנו כתבה דין כבש כדי להשמיענו את המעשה ברבן גמליאל וזקנים, שנלמד ממנו הלכה למעשה.

הגמרא מביאה ברייתא בדין הנאה ממלאכת גוי: תָּנוּ רַבָּנָן – שנו חכמים בברייתא, נָכְרִי שֶׁלִּיקֵּט עֲשָׂבִים – שתלש עשבים מן הקרקע בשבת להאכיל לבהמתו, מַאֲכִיל אַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל את בהמתו מהעשבים שנותרו, וְאִם ליקט הנכרי עשבים בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, אָסוּר לישראל ליהנות מהם. וכן הדין בנכרי שמִּילֵּא מַיִם מן הבור הנמצא ברשות הרבים לְהַשְׁקוֹת את בְּהֶמְתּוֹ, מַשְׁקֶה אַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל את בהמתו, וְאִם מילא הנכרי מים בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, אָסוּר לישראל ליהנות מהם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאם ליקט הנכרי עשבים או מילא מים עבור עצמו מותר לישראל ליהנות ממלאכתו, דווקא באופן שֶׁאֵין הנכרי מַכִּירוֹ, אֲבָל אם היה הנכרי מַכִּירוֹ, אָסוּר לישראל ליהנות ממלאכת הגוי.

מקשה הגמרא: אֵינִי – וכי כך הוא הדין, שגוי שליקט עשבים לצורכו מותר לישראל ליהנות מהם, וְהָאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מַעֲמִיד אָדָם את בְּהֶמְתּוֹ עַל גַּבֵּי עֲשָׂבִים בַּשַּׁבָּת בשביל שתאכל מהם, ואף על פי שהיא תולשת אותם מן הקרקע, ואין לגזור שמא יתלוש בידים ויאכילנה, אֲבָל לֹא יעמידנה עַל גַּבֵּי דבר המוּקְצֶה בַּשַּׁבָּת שחוששים שמא יטול בידים מן המוקצה ויתן לה. והרי אותם עשבים שתלש הגוי בשבת מן הקרקע מוקצים הם, וכיצד הותר לישראל ליתן מהם לבהמתו.

מתרצת הגמרא: אין מדובר שהוא עומד עם בהמתו לפני העשבים בשביל שתאכל, שבזה אכן יש לגזור שמא יטלטל את העשבים בידיו ויאכילנה, אלא מה שהתירו הוא רק באופן דְּקָאִים לָהּ בְּאַפָּהּ – שעומד בפניה שלא תלך למקום אחר, וְאָזְלָא [–והולכת] הִיא, וְאָכְלָה – ואוכלת מן העשבים.

הגמרא מבררת עוד את דברי הברייתא: אָמַר מָר – שנינו לעיל בברייתא, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁאֵין מַכִּירוֹ אֲבָל מַכִּירוֹ אָסוּר. מקשה הגמרא: הָא – והרי שנינו במשנתנו שֶׁרַבָּן גַּמְלִיאֵל ירד מן הספינה בכבש שעשה הגוי בשבת, וכיצד ירד והא מַכִּירוֹ הָוֶה – והרי אותו גוי היה מכיר את רבן גמליאל שהרי בא עמו בספינה.

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, כשהגוי עשה את הכבש, שֶׁלֹּא בְּפָנָיו הָוֶה – היתה עשייתו שלא בפני רבן גמליאל, וכיון שרבן גמליאל לא היה שם, ודאי לא כיון הגוי לעשות את הכבש עבורו.

תירוץ אחר: רָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא [–תאמר] שעשה הגוי את הכבש בְּפָנָיו של רבן גמליאל, מכל מקום מותר לרדת בכבש זה, משום שנֵר לְאֶחָד נֵר לְמֵאָה – נר שמועיל באורו לאדם אחד מועיל גם למאה אנשים, וכן כבש הנעשה לאחד מועיל גם למאה אנשים, ולכך אין לחוש שמא ירבה הגוי במלאכה עבור הישראל שמכירו, ולכן מותר לירד בכבש שהגוי עשה בשבת.

הגמרא מקשה על רבא: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא באותו מעשה שהיה ברבן גמליאל שבא בספינה, אָמַר לָהֶן רַבָּן גַּמְלִיאֵל לזקנים, הוֹאִיל וְשֶׁלֹּא בְּפָנֵינוּ עָשָׂאוּ הגוי את הכבש נֵרֵד בּוֹ, וקשה על רבא שהתיר לירד בכבש משום שאינו מרבה בשבילו, והרי מדברי רבן גמליאל משמע שאילו היה הגוי עושה את הכבש בפניו, לא היה יורד בו רבן גמליאל, ואף על פי שאינו מרבה בשבילו.

מתרצת הגמרא: אֵימָא [–תאמר] שכך הם כוונת דברי רבן גמליאל,

המשך בעמוד סב

הוֹאִיל וַעֲשָׂאוֹ נֵרוֹ, ואין טעם ההיתר משום שעשאו שלא בפני רבן גמליאל.

הגמרא רוצה להקשות ממשנה שלא כדברי אביי ושלא כדברי רבא: **הָא שָׁמַע** – בוא ותשמע, מה ששנינו במשנה (מכשירין פ"ב מ"ה), **עִיר שֶׁיִּשְׂרָאֵל וְנָכְרִים דָּרִין בְּתוֹכָהּ, וְהָיְתָה בָּהּ מֶרְחָץ הַמַּרְחֶצֶת** – שהיו רוחצים בה ומחממים את מימיה **בְּשַׁבָּת, אִם רוֹב** בני אדם הרגילים לרחוץ בה הם **נָכְרִים, מוּתָּר לְרַחוֹץ בָּהּ מִיָּד** במוצאי שבת, אבל **אִם רוֹב** בני אדם הרגילים לרחוץ בה הם **יִשְׂרָאֵל, יַמְתִּין** במוצאי שבת **בְּכְדֵי שֶׁיְּחַמּוּ חַמִּין** – שיעור זמן חימום מים לרחיצה, ולא ירחץ בה מיד כיון שהוא נהנה ממלאכת נכרי הנעשית בשבת עבור ישראל. והרי כיון שחימם הגוי את המרחץ עבור רוב ישראל הרי זה כמכירם, וקשה על רבא הסובר שגוי המכיר את ישראל אם עשה מלאכה שאין לחוש בה שמא ירבה בשבילו מותר לישראל ליהנות ממנה, והרי חימום המרחץ הנעשה לאחד מועיל להרבה אנשים, ומדוע אסור ליהנות מחימום המרחץ כשרוב הרוחצים בה הם ישראל. וכן קשה על אביי הסובר שגוי המכיר את ישראל אם עשה את המלאכה שלא בפניו מותר לישראל ליהנות ממנה, והרי חימום המרחץ נעשה שלא בפני ישראל ומדוע אסור ליהנות ממנה.

דוחה הגמרא: **הָתָם** – שם במרחץ, **כִּי מְחַמְּמִי** – כאשר מחממים את המרחץ, **אַדַּעְתָּא דִּרְוָבָא מְחַמְּמִי** – מחממים את המרחץ עבור רוב הרגילים לרחוץ בה, וכיון שרוב הרוחצים הם ישראל, עיקר חילול השבת נעשה בעבורם, ומשום כך גזרו חכמים שלא ישתמש בה אלא אחר 'כדי שיעשו'. אבל במלאכה אחרת שעושה הגוי בשבת לצורכו, אף אם נעשית גם עבור ישראל, עיקר עשייתה בעבור הגוי. ולכך התיר אביי כשנעשית שלא בפניו, ורבא התיר אף כשנעשית בפניו אם אין בה חשש שמא ירבה עבור הישראל.

הגמרא רוצה להביא הוכחה נוספת מברייתא שאין הדין כרבא: **תָּא שְׁמַע**, שנינו בברייתא, **נֵר הַדָּלוּק בַּמְּסִיבָּה** – נר שהדליקו גוי בשבת במקום שהיו יושבים חבורת אנשים, **אִם רוֹב** היושבים שם הם **נָכְרִים, מוּתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָהּ**, אבל **אִם רוֹב** היושבים שם הם **יִשְׂרָאֵל, אָסוּר** להשתמש לאורה, וכן אם היו **מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה** – מחצה מהם נכרים ומחצה מהם ישראל, **אָסוּר** להשתמש לאורה. וקשה על רבא הסובר שבגוי המכירו במקום שאין חשש שמא ירבה מותר לו ליהנות והרי נר לאחד נר למאה.

דוחה הגמרא: **הָתָם** – שם במסיבת בני אדם **נַמִּי** – גם כן הרי הוא כמרחץ, **כִּי מְדַלְּקִי** – כאשר מדליקים את הנר

אַדַּעְתָּא דִּרוּבָּא מַדְלִיקִי – מדליקים אותו בשביל הרוב, לכן עיקר המלאכה נעשית בשביל ישראל שהם הרוב. אבל כשהגוי מדליק נר עבורו ועבור ישראל אחר, עיקר הדלקתו בעבור עצמו, וכיון שנר לאחד נר למאה התיר רבא להשתמש לאורו אף במכירו, וכן אביי מתיר כשאין זה בפניו.

הגמרא מביאה מעשה לענין הנאה מנר שהדליקו גוי בשבת. מספרת הגמרא: **שְׁמוּאֵל, אִיקְּלַע** – נזדמן **לְבֵי** [–לביתו של] **אָבִין** שמן העיר **תּוֹרָן, אֲתָא הַהוּא נָכְרִי** – בא בשבת גוי אחד, **אַדְלִיק שְׁרָגָא** – והדליק נר, **אַהֲדְרִינְהוּ שְׁמוּאֵל לְאַפֵּיהּ** – החזיר שמואל את פניו שלא ליהנות מן הנר, שהיה סבור ודאי הדליקו הגוי לכבודו והרי אסור ליהנות ממלאכת גוי הנעשית עבור ישראל בשבת. **כֵּיוָן דַּחֲזָא** – כיון שראה **דַּאֲיֵיתֵי שְׁטָר** – שהגוי הביא שטר **וְקָא קָרֵי** – והיה קורא בו לאור הנר, **אָמַר** שמואל, **אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ הוּא דְּאַדְלִיק** – הגוי הדליקו עבור עצמו, **אַהֲדְרִינְהוּ אֵיהוּ לְאַפֵּיהּ** – החזיר שמואל את פניו **נַבֵּי שְׁרָגָא** – כלפי הנר שיוכל ליהנות מאורו.

הדרן עלך כל כתבי

פרק שבעה עשר - כל הכלים

חכמים אסרו לטלטל מקצת דברים בשבת, כמו שיתבאר להלן. הדברים האסורים הם דברים שאדם מקצה דעתו מלהשתמש בהם, ועל כן נקראים הם 'מוקצה'.

והנה עיקר האיסור נתקן עוד בימי קדם, שכל שאינו ראוי בשבת כלל, כאבנים וכיוצא בהן, אין לטלטלו. ועדיין היו כל הדברים הראויים בשבת, מותרים בטלטול, ואפילו שלא לצורך כלל.

שנים רבות לאחר מכן, בימי נחמיה בן חכליה [בתחילת תקופת בית המקדש השני], שהיה הדור פרוץ ומזלזל באיסורי שבת, עמדו חכמים והוסיפו על איסור מוקצה את 'גזירת כלים', היינו, שאסרו לטלטל את כל הכלים, ואפילו כלים שעיקר תשמישם הוא מלאכה המותרת בשבת. בהמשך הדורות, כאשר ראו חכמים שהדור נגדר בשמירת שבת, התירו בהדרגה את גזירת כלים, היתר אחר היתר, 'עד שאמרו, כל הכלים ניטלין בשבת, חוץ מן מסר הגדול ויתד של מחרישה'. אמנם, גם לאחר שהתירו את רובה של 'גזירת כלים', עדיין נשארו מקצת מדיני הגזירה באיסורים, ובדינים אלו עוסק פרק זה, וכמו שיבואר להלן.

והנה להלן (קכג:) מבואר שישנם שלשה מיני טלטול: א. 'טלטול לצורך גופו', כלומר, שמטלטל כלי כדי להשתמש בגופו של הכלי למלאכה שמותר לעשותה בשבת. ב. 'טלטול לצורך מקומו', כלומר, שמטלטל כלי מפני שצריך את המקום שמונח בו. ג. 'מחמה לצל', כלומר, שהכלי מונח במקום התורפה [וכגון שמוטל במקום חמה ועלול להנזק שם], ומטלטלו למקום המשתמר.

בפרק זה יתבארו דיני מוקצה בכלים. וכמה מינים יש בהם: 'כלי שמלאכתו להיתר', כלומר, כלי שעיקר תשמישו הוא לעשיית מלאכות המותרות בשבת. 'כלי שמלאכתו לאיסור', שעיקר תשמישו הוא לעשיית מלאכות האסורות בשבת. 'כלים המוקצים מחמת חסרון כיס', כלומר, כלים חשובים שדרך בני אדם להקפיד עליהם שלא להשתמש בהם שימוש אחר זולת התשמיש שלשמו נעשו, מחשש שיתקלקלו. עוד יתבאר בפרק זה דין מוקצה בכלי היתר שנעשה בסיס לדבר איסור [כלומר, שהניחו עליו מבעוד יום דבר מוקצה], ודיני מוקצה בכלים שנתפרקו או שנשתברו.

ומתוך שעסקה המשנה בדיני טלטול כלים, נטתה לעסוק בסוף הפרק גם בכלים שהאיסור לטלטלם אינו מצד איסור מוקצה וגזירת כלים, אלא מצד גזירות אחרות.

משנה

המשנה מבארת דין דלתות כלים שהתפרקו: **כָּל הַכֵּלִים** שיש להם דלתות, **נִיטָּלִין בַּשַּׁבָּת, וְדַלְתוֹתֵיהֶן** שיש להם בצידם, ניטלות **עִמָּהֶן,** ואינן מוקצה **אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְפָּרְקוּ** (**בַּשַּׁבָּת**) ואינן ראויות עכשיו למלאכתן, שאינן מחוברות לכלי. מבארת המשנה: שֶׁדַּלְתוֹת הכלים **אֵינָן דּוֹמִין לְדַלְתוֹת הַבַּיִת,** שאסור לטלטלן אם נתפרקו, **לְפִי** שֶׁדַּלְתוֹת הבית **אֵינָן מִן הַמּוּכָן** – אינן מוכנות לטלטול כשאר כלים, שהרי לא נעשו אלא כדי להתחבר אל הבית, וכיון שאין על הבית תורת כלי, אף הן אינן כלי. ואילו דלתות הכלים כיון שהן חלק מכלי, תורת כלי עליהן ומותר לטלטלן.

המשנה מביאה היתר טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו: **נוֹטֵל אָדָם קוֹרְנָס** – פטיש, **לְפַצֵּעַ** [–לשבר] **בּוֹ אֶת** קליפת **הָאֱגוֹזִין. וְקַרְדּוֹם** – גרזן, **לַחְתּוֹךְ בּוֹ אֶת הַדְּבֵילָה** – תאנים שדיבקום, ונעשו גוש עבה מאד וקשה כגבינה, ויש צורך בקרדום לחותכה. **וּמְגֵירָה** – כעין סכין שיש בו הרבה פגימות, ועל ידי כך חותכת מהר, **לָגוֹר** – לחתוך **בָּהּ אֶת הַגְּבִינָה. וּמַגְרִיפָה** – מין כף, **לְגָרוֹף בָּהּ אֶת הַגְּרוֹגָרוֹת** [–תאנים מיובשות] מן החבית. **וְאֶת הָרַחַת** – לוח שבו זורים את החיטים **וְאֶת הַמַּלְגּוּז** – קלשון של ברזל בעל שלש שיניים ומהפכים בו קש בגורן, **לָתֵת עָלָיו** מאכל **לַקָּטָן. וְאֶת הַכּוּשׁ** – פלך שבו טוות הנשים **וְאֶת הַכַּרְכַּר** – עץ חד המשמש את האורגים, **לְתָחוֹב בּוֹ,** כלומר, לתוחבו בפירות רכים כדי לאוכלם. **וּמַחַט שֶׁל יָד** – מחט קטנה העשויה לתפירת בגדים, **לִיטּוֹל בּוֹ אֶת הַקּוֹץ** שנתעץ בגופו, **וּמחט** גדולה **שֶׁל סַקָּאִים** – העשויה לתפירת שקים, **לִפְתּוֹחַ בּוֹ אֶת הַדֶּלֶת** למי שאבד מפתחו.

גמרא

הגמרא דנה בכוונת המשנה, אימתי התפרקו הדלתות. מקשה הגמרא: וכי נכון לומר **'כָּל הַכֵּלִים נִיטָּלִין** בשבת, ודלתותיהן עמהן ואף על פי שנתפרקו', שמשמע שהכוונה היא **וַאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְפָּרְקוּ** הדלתות **בַּשַּׁבָּת** מותר לטלטלן, שתיבות 'ואף על פי שנתפרקו' מוסבות על תיבת 'בשבת' שנזכרה תחילה, **וּמשמע מכך שלא מִיבַּעְיָא** – שאין צריך לומר, שמותרת כשנתפרקו **בַּחוֹל,** והרי **אַדְּרַבָּה,** אם נתפרקו **בַּשַּׁבָּת,** היו **מוּכָנִין** לטלטול בכניסת השבת **עַל גַּבֵּי אֲכִיהֶן** – אגב עיקר הכלי, כלומר, מצד היותן חלק מהכלי, ולכך ודאי ראוי להתירן בטלטול כדינן בכניסת שבת, ואילו כשנתפרקו **בַּחוֹל,** כבר בכניסת השבת **אֵין מוּכָנִין** לטלטול **עַל גַּבֵּי אֲכִיהֶן,** ויותר ראוי לאוסרן. ומדוע משמע במשנה שכשהתפרקו בשבת יותר ראוי לאוסרן מאשר כשהתפרקו בחול.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבַּיֵי, הָכִי קָאָמַר, כָּל הַכֵּלִים נִיטָּלִין בַּשַּׁבָּת, וְדַלְתוֹתֵיהֶן עִמָּהֶן, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְפָּרְקוּ בַּחוֹל, נִיטָּלִין בַּשַּׁבָּת.** כלומר, תיבות 'אף על פי שנתפרקו' אינן מוסבות על תיבת 'בשבת', לחדש שאף על פי שהתפרקו בשבת מותרות בטלטול, אלא תיבות אלו עומדות לעצמן, והכוונה היא לחדש שאף על פי שהתפרקו הדלתות [בין בחול ובין בשבת] ויש מקום לומר שאין דינן ככלים, מכל מקום מותרות, ואין צריך לומר שבעודן מחוברות מותרות.

אגב שהוזכרו דלתות שהתפרקו דנה הגמרא בהלכותיהן לענין בנין וסתירה: **תָּנוּ רַבָּנָן, דֶּלֶת שֶׁל שִׁידָּה וְשֶׁל תֵּיבָה וְשֶׁל מִגְדָּל, נוֹטְלִין** אותה מהצירים המחברים אותה לכלי, **אֲבָל לֹא מַחֲזִירִין** ומחברין אותה. **וְדֶלֶת שֶׁל לוּל שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים,** שהוא מחובר בקרקע, **לֹא נוֹטְלִין** מציריה, שהרי זו סתירה גמורה, **וְלֹא מַחֲזִירִין** שהרי זה בנין ממש, כמבואר בסמוך.

מקשה הגמרא: **בְּשִׁלְמָא** – מובן מה ששנינו שדלת **שֶׁל לוּל שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים,** שבין נטילתה ובין החזרתה אסורה, **דְּקָסָבַר** התנא, **כֵּיוָן דְּמַחֲבְרֵי בְּאַרְעָא** – שמחובר בארץ, **יֵשׁ** איסור **בִּנְיָן** בְּמחובר **לְקַרְקַע. וְיֵשׁ סְתִירָה** בְּמחובר **לְקַרְקַע. אֶלָּא** מה ששנינו בדין דלת **שֶׁל שִׁידָּה וְשֶׁל תֵּיבָה וְשֶׁל מִגְדָּל,** אינו מובן, שיש לתמוה, **דַּמַּאי קָסָבַר** בדין בנין בכלים, **אִי קָסָבַר יֵשׁ** איסור **בִּנְיָן בִּכְלִים,** ולכן אסר להחזיר הדלת אל הכלי, אם כן **יֵשׁ** גם **סְתִירָה בִּכְלִים,** שבכל אופן ששייך בו בנין שייך בו אף סתירה, וכן להפך, וכיון שאסר חיבור הדלת משום בונה, היה לו לאסור עקירתה משום סותר. **וְאִי** סבר **אֵין סְתִירָה**

המשך בעמוד יג

כֵּלִים, ולכן התיר ליטול את הדלת, אם כן, אף **אֵין בְּנָיָן בִּכְלִים**, ומדוע אסר להחזירה. מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, לְעוֹלָם קָסָבַר יֵשׁ בְּנָיָן בִּכְלִים וְיֵשׁ סְתִירָה בִּכְלִים**, ואכן לא התיר ליטול את הדלת מהכלי, ומה שאמר 'נוטלין', **שָׁנִיטְּלוּ קָאָמַר** – כוונתו לומר 'שניטלו', כלומר, דלת של שידה תיבה ומגדל שניטלו והתפרקו מהכלי, אין מחזירין.

הקשה רבא: **אָמַר לֵיהּ רָבָא** לאביי, **[שְׁתֵּי תְּשׁוּבוֹת בַּדָּבָר** – שתי דחיות יש לביאור זה], **חָדָא, דְּ'נִיטְּלִין' קָתָנֵי** ולא 'שניטלו'. **וְעוֹד**, שאם כדבריך שלא התירה הברייתא ליטול דלתות הכלים, אם כן **מַאי** ששנינו **'אֲבָל לֹא מַחֲזִירִין'**, הרי אם לא אמר תחילה 'נוטלין' והתיר נטילתן, לא שייך לומר 'אבל לא מחזירין', שלשון 'אבל' שייך לשנות רק אם שנינו קודם דין היתר, שעל זה נאמר שרק מעשה זה מותר אבל לא מעשה זה.

רבא מבאר הברייתא באופן אחר: **אֶלָּא אָמַר רָבָא**, לעולם **קָסָבַר, אֵין בְּנָיָן בִּכְלִים וְאֵין סְתִירָה בִּכְלִים**, ולכן התיר ליטול את דלתות הכלים, ומה שאסר להחזירן, משום **גְּזֵירָה** שגזרו חכמים, שאם יעסוק בהחזרת הדלת לכלי, **שָׁמָא יִתְקַע** – יחבר את הדלת במסמרים שלא תתפרק עוד, ויעבור על 'מכה בפטיש', כיון שתיקן וגמר את מלאכת הכלי.

שנינו במשנה: **נוֹטֵל אָדָם קוּרְנָס כּוּ'** לפצע בו את האגוזין.

הגמרא דנה האם משנתנו עוסקת בכלי שמלאכתו להיתר או לאיסור: **אָמַר רַב יְהוּדָה**, כוונת המשנה להתיר **קוּרְנָס שֶׁל אֱגוֹזִין** שעיקר תשמישו להיתר, כדי **לְפַצֵּעַ בּוֹ אֶת הָאֱגוֹזִין, אֲבָל שֶׁל נַפָּחִין** – חרשי ברזל, שעיקר תשמישו לאיסור, **לֹא** התירה המשנה ליטלו למלאכת היתר. מבארת הגמרא: **קָסָבַר** רב יהודה, **דָּבָר** – כלי **שְׁמַלַּאכְתּוֹ לְאִיסּוּר, אֲפִילּוּ לְצוֹרֶךְ** שימוש **בְּגוּפוֹ** של הכלי למלאכת היתר, **אָסוּר** לטלטלו. וכל שכן שאסור לטלטלו לצורך מקומו.

רבה מקשה על דבריו: **אָמַר לֵיהּ רַבָּה** לרב יהודה, **אֶלָּא מַעֲתָּה** – אם כדבריך שלא התירה המשנה אלא כלים המיוחדים להיתר, קשה, שאמנם את כל הכלים שבמשנתנו ניתן להעמיד שייחדום להיתר, אולם **הַסִּיפָא, דְּקָתָנֵי וְאֶת הָרַחַת וְאֶת הַמַּלְגּוֹ** מותר לטלטל **לָתֵת עָלָיו** מאכל **לַקָּטָן**, כיצד נעמידה בכלים המיוחדים להיתר, הרי **רַחַת וּמַלְגּוֹ, מִי מְיַיחֲדִי לֵיהּ לְקָטָן** – וכי מצוי שמייחדים אותם לאכילת קטן, והרי ודאי אינם מיוחדים אלא למלאכת איסור, ומכל מקום התירה המשנה ליטלם לצורך תשמיש היתר.

רבה מבאר את המשנה באופן אחר: **אֶלָּא אָמַר רַבָּה**, כוונת המשנה להתיר טלטול **קוּרְנָס שֶׁל נַפָּחִין**, שהוא כלי שמלאכתו לאיסור, **לְפַצֵּעַ בּוֹ הָאֱגוֹזִין**.

מבארת הגמרא: **קָסָבַר** רבה